

Bogdan Idzikowski
Agata Stojanowska

UKŁAD STREFOWY ZIELONEJ GÓRY A KULTURALNA INFRASTRUKTURA MIASTA

Miasto – zharmonizowana całość czy układ odrębnych przestrzeni?

W pracy zbiorowej *Zielona Góra jako ośrodek kultury* (red. E. Hajduk 1987) w jednym z artykułów (B. Idzikowski 1987, s. 161) przywołano teorię M. Castellsa, opisującą elementy strukturalne systemu miejskiego z podziałem na pięć podsystemów: produkcji, konsumpcji, wymiany, zarządzania i symboliki (M. Castells 1982). Ten ostatni odnosi się do sfery kultury i bywa określany jako podsystem kulturowy miasta. Jego elementem składowym jest przestrzenne rozmieszczenie instytucji kultury.

Miasto można postrzegać jako układ autonomiczny stanowiący sieć instytucji (w tym również instytucji kultury) o różnym stopniu powiązania i zależności. Sieć tych instytucji jest ważnym (obok twórców z ich warsztatami) korelatem potencjału kulturalnego miasta jako ośrodka kultury (A. Wallis 1969). Nasylenie ośrodka miejskiego instytucjami kultury oraz ich przestrzenne rozmieszczenie w strukturze miasta są ważnymi korelatami uczestnictwa w kulturze mieszkańców danego ośrodka (E. Narkiewicz-Niedbalec 1997, s. 44; W. Misiak 1982).

Analizując podsystem kulturowy miasta poprzez jeden z jego komponentów, jakim jest przestrzenne rozmieszczenie kulturalnej infrastruktury, odwołamy się do teorii centrum i peryferii. W dokonany przez nas opracowaniu z roku 1987 podzieliliśmy Zieloną Górę na strefy, korzystając z opisującego znaczenie centrum i peryferii dla rozwoju życia kulturalnego w mieście dorobku B. Misztala (1978, s. 67):

[...] centrum i peryferie to ośrodki, społeczno-przestrzenne formy bytowania ludzi. Wykazują oni tam specyficzną aktywność kulturalną, twórczą i odtwarzają wartość kultury. Mówiąc o centrum i peryferiach, podkreślamy odległość w przestrzeni, w czasie oraz w stopniu rozwoju i w jakości kultury między centralnym i peryferyjnym usytuowaniem tego skupiska. [...] W każdym ośrodku miejskim można wskazać na centrum i peryferie; tak w kategoriach urbanistycznych, jak i społecznych. Jest sprawą ważną, aby peryferie przestrzenne nie musiały kojarzyć się z peryferiami kulturalnymi.

Dla naszych celów poprzestanie na rozróżnieniu w przestrzeni miejskiej jedynie dwóch elementów (centrum i peryferie) nie wydaje się dostatecznie instruktywne. Taki dychotomiczny podział może mieć zastosowanie do małych jednostek osadniczych, gdzie centrum stanowi zurbanizowaną przestrzeń utożsamianą z miastem, a peryferie to niezurbanizowane przestrzenie podmiejskie o cechach wiejskich. Taki podział może też odnosić się do bardzo dużych miejscowości, będących układem aglomeracyjnym lub megapolitarnym. W układach takich może występować kilka odrębnych centrów (np. historycznych, administracyjnych, ekonomiczno-gospodarczych, handlowych, rozrywkowych itp.) oraz wiele rozległych peryferii.

Zielona Góra może być zaliczana zarówno do miast średniej wielkości, jak i do miast dużych (por. B. Kunicki 1980 i 1982). W tego typu zbiorowościach terytorialnych wydaje się konieczne rozróżnienie dodatkowych elementów strefowego podziału miasta. Jest to miasto już na tyle duże, że operowanie dychotomią centrum – peryferie nie wyjaśnia zjawisk zachodzących w przestrzeni miejskiej. Jest to jednak miasto jeszcze na tyle małe, że nie wytworzyły się w nim odrębne centra: handlowe, architektoniczne czy kultury.

Do naszych rozważań przydatna jest koncepcja układu strefowego miast autorstwa W. Misiaka (1982, s. 77 i dalsze). Wyróżnił on cztery strefy miasta uprzemysłowionego: centralną, przejściową, peryferyjną i podmiejską. Posługując się tą typologią podzielił miasto w roku 1987 Zieloną Górę na sześć stref: centralną, przejściową z kręgiem wewnętrznym, przejściową z kręgiem zewnętrznym, strefę mieszkalną, strefę przemysłowo-magazynową i strefę podmiejską (B. Idzikowski 1987, s. 164). Czy po dziesięciu latach zaproponowany układ zachował aktualność i czy jest przydatnym narzędziem do analizy uczestnictwa w kulturze jego mieszkańców? Stosunkowo krótki horyzont czasowy sugeruje, że istotniejszych zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta nie będzie. Powstawanie nowych układów urbanistycznych, zmiana funkcji przestrzeni miejskich i rozbudowa infrastruktury to przedsięwzięcia wieloletnie. Jednak zmiany transformacyjne po roku 1989 wywołały wiele przyspieszonych procesów i ujawniły siły dynamizujące przekształcenia w różnych sferach życia społecznego, toteż mimo niedużego dystansu czasowego można oczekiwać zmiany pewnych tendencji rozwojowych albo przynajmniej ujawnienia znaków rodzących się strategii rozwoju miasta.

Układ strefowy Zielonej Góry po dziesięciu latach

W stosunku do naszej propozycji sprzed dziesięciu lat przyjmujemy zasadę utrzymania jej generalnych założeń, ale dokonania korekt modyfikujących w obrębie wyszczególnionych stref.

W roku 1997 proponujemy zredukować liczbę stref z sześciu (w roku 1987) do pięciu: strefy centralnej, strefy przejściowej, strefy przemysłowo-magazynowej, strefy mieszkalnej oraz strefy peryferyjnej. W tym zakresie nasza modyfikacja nie narusza wcześniejszej koncepcji, redukuje jedynie dwie podstrefy w strefie przejściowej (krąg wewnętrzny tej strefy, o wysokim stopniu zurbanizowania i krąg zewnętrzny, słabiej zurbanizowany, ciągnący w stronę strefy mieszkalnej). Poniżej dokonamy opisu wyodrębnionych pięciu stref i wskażemy na ewentualne zmiany w stosunku do roku 1987 w dwóch zakresach: przekształceń wewnątrzstrefowych oraz w zakresie wyposażenia stref w instytucje kultury.

Strefa centralna Zielonej Góry

Podobnie jak w roku 1987, strefa centralna ma kształt elipsy (wrzeczona) o nieregularnych bokach. Przebiega w kierunku z południowo-zachodniego na północno-wschodni. Jej granice na przeciwległych, osiowo położonych biegunach stanowi skrzyżowanie ulicy Długiej oraz alei Konstytucji 3 Maja (w kierunku południowym) i skrzyżowanie ul. Bolesława Chrobrego z ul. Bohaterów Westerplatte (w kierunku północnym). Dłuższe granice strefy wyznaczają jej boki. Od strony zachodniej granica centrum przebiega ul. Chopina, Zamkową, Wandy, Reja do ul. Długiej. Nieregularność tej granicy pojawia się na odcinku od skrzyżowania ul. Zamkowej z ul. Chopina do skrzyżowania ul. Wandy z ul. Jedności i Reja. Od strony wschodniej granica przebiega ul. Bolesława Chrobrego, placem J. Piłsudskiego, odcinkiem ul. Podgórznej od ronda do skrzyżowania z ul. Wrocławską, odcinkiem tej ulicy do skrzyżowania z al. Konstytucji 3 Maja i dalej tą aleją. Nieregularność wschodniej granicy strefy centralnej pojawia się od placu J. Piłsudskiego do al. Konstytucji 3 Maja (zob. mapka na końcu artykułu).

Strefa centralna obejmuje stare, zabytkowe centrum miasta, oznaczone na planach miasta jako Starówka oraz młodszą część miasta, rozlokowaną od Starówki w kierunku północno-wschodnim wzdłuż ul. Bohaterów Westerplatte i al. Niepodległości. Strefa centralna w znacznej mierze pokrywa się ze strefą ograniczonego parkowania wyznaczoną w roku 1997 przez władze miejskie jako obszar śródmieścia objęty odpłatnością za parkowanie pojazdów.

W obrębie strefy centralnej mieszczą się instytucje znaczące dla funkcjonowania miasta i regionu: Teatr Lubuski, Filharmonia Zielonogórska, Muzeum Ziemi Lubuskiej, Biuro Wystaw Artystycznych, wszystkie galerie sztuki i większość salonów wystawowych, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna, Klub MPiK, wszystkie trzy zielonogórskie kina, Klub Kultury Filmowej, Szkoła Muzyczna, redakcja „Gazety Lubuskiej” oraz Klub „Pod Kaczką”, Sąd Wojewódzki i Rejonowy, dwa główne urzędy pocztowe, część instytutów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego, ZUS, PZU,

liczne banki i biura wielu ważnych instytucji. Po roku 1989 w strefie centralnej pojawiły się zupełnie nowe instytucje, takie jak: Centrum Biznesu, Liceum Ogólnokształcące przy ODN, puby i kawiarnie artystyczne („4 róże dla Lucienne”, „Cicha Kobieta”, „Nieboska Komedia”, „Jankiel”, „Kawon”), liczne kameralne bary i kawiarnie, które stanowią miejsce spotkań głównie młodzieży zielonogórskiej. W pomieszczeniach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej znalazł siedzibę Zielonogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku – instytucja znacząca ze względu na bogactwo form pracy i liczbę stałych uczestników. Ponadto w strefie tej znajduje się pięć kościołów (z konkatedrą), które są instytucjami wspomagającymi prezentację kultury muzycznej.

Jak widać, strefa centralna wyróżnia się wysokim stopniem zurbanizowania, gęstą zabudową mającą wysokie walory artystyczne i historyczne (co stanowi istotny wyróżnik w symbolicznej przestrzeni miasta) oraz bardzo dużym nasyceniem instytucjami kultury, administracji i handlu. Jest więc swoistym salonem reprezentacyjnym Zielonej Góry, miejscem symbolicznej identyfikacji mieszkańców z miastem i obszarem wypełniającym większość symbolicznych interakcji zielonogórczy (A. Kłoskowska 1972, 1980). Dodać należy, że niemal na obrzeżach strefy centralnej mieszczą się bardzo ważne dla życia miasta i regionu instytucje: Urząd Wojewódzki i Urząd Miasta, dworzec kolejowy i autobusowy. Instytucje te zostały przez nas zaliczone do strefy przejściowej, ale w związku z tym, że ulokowane są przy ulicach i placach rozgraniczających dwie strefy, można uznać, że wywierają wpływ na obie sąsiadujące ze sobą strefy.

Strefa przejściowa Zielonej Góry

Strefę tę tworzy relatywnie duży obszar stanowiący otoczenie strefy centralnej. Niegdyś ta część miasta stanowiła mieszkalno-przemysłową otulinę Zielonej Góry, gdyż centrum ograniczało możliwości inwestowania. W tej strefie powstawały enklawy mieszkalno-przemysłowe i usługowe, charakterystyczne dla industrialnego modelu rozwoju miasta na przełomie XIX i XX wieku. Obok licznych zakładów produkcyjnych, manufaktur i składów powstawały skupiska willowe z ogrodami oraz zwarta zabudowa z mieszkaniami robotniczymi. Była to więc strefa eklektyczna. Ulegała ona jednak (w przeciwieństwie do strefy centralnej) licznym przeobrażeniom, modernizacjom i znaczącym przebudowom. W latach powojennych eliminowano z niej sukcesywnie najbardziej uciążliwy dla mieszkańców przemysł, chociaż w jej obszarze pozostało do dziś kilka zakładów produkcyjnych.

Strefa przejściowa przypomina kształtem trójkąt o zaokrąglonych narożnikach, usytuowanych od strony północno-zachodniej na skrzyżowaniu ul. Węglowej z al. Zjednoczenia, do strony południowo-zachodniej na skrzyżowaniu ul. Jaskółczej z ul. Kukułczą oraz od strony północno-wschodniej na

skrzyżowaniu ul. Wyspiańskiego z ul. Gen. J. Bema. Północną jej granicę wyznacza bok przebiegający od skrzyżowania ul. Gen. J. Bema z ul. Wyspiańskiego wzdłuż linii kolejowej do dworca i dalej ul. Dworcową i Węglową do skrzyżowania z al. Zjednoczenia. Jest to najbardziej regularny przebieg granicy tej strefy.

Względnie regularny przebieg ma również zachodnia granica strefy przejściowej, która przebiega w kierunku południowym wzdłuż ulic: al. Zjednoczenia, Dąbrówki, 1 Maja, Jaskółcza do skrzyżowania z ul. Kukułczą.

Najbardziej nieregularny kształt przybiera jej granica wschodnia, przebiegająca wzdłuż osi z kierunku południowego na północno-wschodni w ciągu ulic: Kukułcza, małym odcinkiem ul. Sikorskiego, Sienkiewicza do skrzyżowania z ul. Wąską i dalej — po przecięciu ul. Wrocławskiej — ulicą Lwowską, Waryńskiego do skrzyżowania z ul. Wyspiańskiego, gdzie skręca w tę ulicę w kierunku wschodnim, by na wysokości Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego skręcić w kierunku północnym i połączyć się z ul. Gen. J. Bema.

Mamy świadomość, że wyznaczenie granic zewnętrznych strefy przejściowej jest dyskusyjne. Wyznaczając je wzdłuż ulic, nie traktujemy ich jako ostatecznych ani ostro oddzielających strefy. Można wskazać przykłady ulic, które wyraźnie oddzielają dwie sąsiednie strefy. Tak jest w przypadku al. Zjednoczenia i ul. Dąbrówki. Bywa jednak, że jeszcze względnie duży obszar znajdujący się poza ulicą graniczną ma liczne cechy charakterystyczne dla strefy sąsiedniej. Taki charakter ma obszar wzdłuż ulic Jaskółczej, Ogrodowej, Sienkiewicza i Lwowskiej. Nasz wybór podyktowany był nie tyle arbitralnością rozstrzygnięć, ile względami pragmatycznymi. Znacznie trudniej byłoby utrzymać klarowność podziałów strefowych, gdyby ich granice przebiegały podwórkami, ogródkami lub skwerami.

Można również wydłużyć zasięg strefy przejściowej o pojedyncze ciągi ulic. Zaznaczyć jednak trzeba, że cechy charakterystyczne dla tej strefy będzie miała wyłącznie zabudowa wzdłuż ulicy. Powstają w ten sposób „wypustki” strefy przejściowej, przypominające wąskie i długie rękawy. Sugerujemy, by ewentualnie taki przedłużony status strefy przejściowej przypisać ulicom: Jaskółczej, Botanicznej, Sikorskiego, Kożuchowskiej oraz Wrocławskiej.

W strefie przejściowej obok typowo zwartej zabudowy miejskiej występuje zabudowa charakterystyczna dla dzielnic willowych, z większą liczbą parków, ogrodów i terenów zielonych. Jak wcześniej podkreślaliśmy, jest to jednak strefa mieszana o eklektycznym charakterze i funkcjach. Występują w niej cechy typowe zarówno dla strefy przemysłowej, jak i dla strefy mieszkalnej i rekreacyjnej. W tej części Zielonej Góry zlokalizowane są znaczące zakłady przemysłowe, takie jak: Lubuska Wytwórnia Wódek Gatunkowych „Polmos”, Lubuskie Zakłady Aparatury Elektrycznej „Lumel”, Polska Wełna S. A., Zielonogórskie Fabryki Mebli S. A., Zakłady Polan-Zelmech, Lubuska Wytwórnia Win.

Strefa przejściowa pełni częściowo funkcje rekreacyjno-wypoczynkowe dzięki licznym terenom zielonym i parkom (park im. gen. Sowińskiego, park Winny, park Tysiąclecia).

W tej strefie miasta zlokalizowane są najważniejsze urzędy, w tym Urząd Wojewódzki, Urząd Miasta i Kuratorium Oświaty, Szpital Wojewódzki oraz Poliklinika, dworzec kolejowy i autobusowy, liczne szkoły średnie i podstawowe, hotele, instytucje handlowe i usługowe. Mieszczą się tu również siedziby wielu organizacji i stowarzyszeń.

Na eklektyczny, wielofunkcyjny charakter strefy przejściowej rzutuje lokalizacja w niej licznych instytucji kultury. Do najważniejszych zaliczyć należy: redakcję i rozgłośnię Radia Zachód oraz Radia Zielona Góra, Regionalny Ośrodek Animacji Kultury, Jazz Club „Harlem”, Estradę Ziemi Lubuskiej (w trakcie likwidacji i komunalizacji), Młodzieżowy Dom Kultury „Dom Harcerza”, Szkołę Tańca „Gracja”.

Opisywana strefa stanowi połączenie silnie zurbanizowanego centrum ze strefą przemysłową i mieszkaniową. Przejściowy charakter wyraża się również w jej funkcjach mieszkalno-komunalnych. Obok typowo mieszkaniowych kwartałów niektórych ulic występują na tym obszarze nieco większe enklawy zabudowy mieszkaniowej o charakterze osiedlowym. Przykładem jest tu osiedle Tysiąclecia, zlokalizowane między ulicami B. Chrobrego i Podgórną.

Strefa przemysłowo-magazynowa

Strefa przemysłowo-magazynowa, wyodrębniona przez nas w roku 1987, miała w połowie lat osiemdziesiątych charakter względnie jednorodny o dość ostro zarysowanych granicach. Stanowiły je ciągi komunikacyjne: kolejowe (linia w kierunku Szczecina do rozgałęzienia linii przemysłowej za ulicą Dworcową i dalej tą linią do al. Wojska Polskiego) oraz drogowe wzdłuż al. Wojska Polskiego. Tereny położone na północ od tych ciągów komunikacyjnych przypisano do strefy przemysłowo-magazynowej. Wiązało się to z koncepcją rozdzielenia funkcji miasta na mieszkalną i przemysłową.

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych podział ten został utrzymany, ale nastąpiła dyfuzja funkcji, głównie w strefie przemysłowej. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych w różnych częściach tej stosunkowo rozległej strefy pojawiły się duże skupiska osiedli o charakterze typowo mieszkalnym, składające się zarówno z wielorodzinnych budynków mieszkalnych (osiedle Zacisze, osiedle Zastalowskie, osiedle Młodych, osiedle Skarbonka oraz mniejsze przy ul. Obywatelskiej i Energetyków), jak i z osiedli domków jednorodzinnych. Lokalizacja w obrębie strefy przemysłowo-magazynowej dużych enklaw mieszkalnych stanowi najistotniejszą zmianę w tej części miasta w latach dziewięćdziesiątych. Mimo załamania się pierwotnie jednorodnego charakteru tej strefy uznaliśmy, że utrzymanie jej dotych-

czasowej nazwy oraz obszaru granicznego jest nadal uzasadnione. Znajdują się na tym obszarze liczne przedsiębiorstwa produkcyjne, usługowe, handlowe, bazy transportowe i magazynowe, duże hurtownie i składy.

Południowa granica strefy przemysłowo-magazynowej nie uległa istotnym przesunięciom. Wyznacza ją linia kolejowa w kierunku Szczecina od wiaduktu przy ul. Sulechowskiej do wiaduktu przy ul. Stefana Batorego oraz wzdłuż torów linii kolei przemysłowej przy ul. Węglowej. Następnie granica ta biegnie krótkim odcinkiem al. Zjednoczenia do ronda i dalej al. Wojska Polskiego do Centrum „Polmozbytu”. Północną granicę tej strefy stanowi Trasa Północna, wschodnią — ul. Sulechowska, a zachodnią — linia od głównej siedziby Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego w kierunku północnym — do Trasy Północnej.

O przemysłowo-magazynowym obliczu tej strefy Zielonej Góry decyduje lokalizacja na jej obszarze takich przedsiębiorstw jak: Zastal S. A., Lubuska Fabryka Zgrzeblarek Bawełnianych „Falubaz”, „Novita” S.A., Holding Eltor-Pol S. A., Polskie Górnictwo Nafty i Gazu S. A. — Zakład Wierceń, Elektrociepłownia S.A., Giełda Rolno-Towarowa, Fabryka Mebli „Steinpol OK” przy ul. Dekoracyjnej, Przedsiębiorstwo „Nordis”, Składy Chemiczne, Centrala Materiałów Budowlanych, „Transbud”, baza MZK, baza PKS, Urząd Celný i wiele innych.

Ta strefa miasta jest najuboższa w instytucje ułatwiające interakcję symboliczną. Nie ma na tym obszarze ważniejszych instytucji kultury, oświaty, sportu i rekreacji. Wyjątek stanowi lokalizacja redakcji „Gazety Zachodniej” (lokalnego dodatku „Gazety Wyborczej”) oraz Telewizji „51” w obiektach biurowych Zastalu S. A. oraz przy ulicy Stefana Batorego, a także małych filii lub punktów bibliotecznych na osiedlu Zastalowskim i Zaciszu. Likwidacji uległ Zakładowy Klub Kultury „Falubaz” (zob. artykuł E. Narkiewicz-Niedbalec i K. Dzieńdziury zamieszczony w tym tomie „Rocznika Lubuskiego”).

Strefa mieszkalna

Jest to strefa składająca się z nowych wielorodzinnych osiedli mieszkaniowych, stanowiących duże skupiska bloków mieszkalnych, najczęściej o zabudowie wysokiej. Osiedla takie nazywane bywają „współczesnymi wielkimi sypialniami”, co ma obrazować nie tylko ich pojemność, ale głównie jednorodną funkcję społeczną. Wiele tego rodzaju osiedli w polskich miastach to enklawy całkowitego braku lub dużego zapóźnienia w zakresie infrastruktury handlowej, usługowej, kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, oświatowej i opiekuńczo-medycznej. Można zgłosić pogląd, że sytuacja zielonogórskich osiedli-sypialni — na tle sytuacji ogólnopolskiej w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych — wyglądała korzystniej. Duże osiedla w Zielonej Górze wyposażono w zespół instytucji stanowiących socjalną, usług-

gową, kulturalną i oświatową infrastrukturę. Pisaliśmy o tym w cytowanym już opracowaniu (B. Idzikowski 1987). Wydaje się, że w połowie lat dziewięćdziesiątych w infrastrukturze kulturalnej, rekreacyjnej i oświatowej nastąpiła stagnacja, a nawet regres (por. artykuł E. Narkiewicz-Niedbałec i K. Dziendziury w niniejszym „Roczniku”).

Na strefę mieszkalną Zielonej Góry składają się zespoły autonomicznych osiedli mieszkaniowych. Tworzą je opisywane przez nas w roku 1987 osiedla: Łużyckie, Przyjaźni, Słoneczne, Piastowskie, Wazów, Morelowe, a także osiedla będące w tym okresie w budowie: Braniborskie, Winnica, Dolina Zielona oraz Śląskie i Pomorskie we wschodniej części miasta. Do tych istniejących w latach osiemdziesiątych osiedli wielorodzinnych należy doliczyć osiedla o zabudowie jednorodzinnej, powstałe wokół ulic Kilińskiego, Kościuszki, Słowackiego i Malczewskiego oraz osiedle „Polsportu”.

Można uznać, że w latach dziewięćdziesiątych zakończono intensywną rozbudowę osiedli wielorodzinnych przy Szosie Kisielińskiej oraz osiedli Braniborskiego i Dolina Zielona.

Jak widać, strefa mieszkalna Zielonej Góry to rozległy pas otaczający półkołem strefę przejściową od al. Wojska Polskiego w kierunku południowym do dzielnicy domków jednorodzinnych na obszarze dawnego Jędrzychowa i dalej w kierunku północnym do ulicy Wyspiańskiego, na wysokości Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego (omijając północno-wschodni narożnik strefy przejściowej przy ul. Gen. Bema) przechodzącą przez linię kolejową do osiedla Dolina Zielona.

W tym obszarze miasta rysują się następujące osobliwości:

– część strefy mieszkalnej zawarta między ulicą Kożuchowską a al. Wojska Polskiego ma zwarty, jednolity charakter mieszkalny;

– część zawarta między ul. Kożuchowską i ul. Sulechowską ma bardziej zróżnicowany i rozproszony charakter. Występują tu mniejsze, często nie graniczące ze sobą bezpośrednio osiedla mieszkaniowe budowane na przestrzeni nawet kilkudziesięciu lat;

– następuje przesunięcie tej strefy z kierunku zachodniego i zachodnio-południowego na wschodni (osiedla Śląskie i Pomorskie) oraz północno-wschodni (osiedle Dolina Zielona);

– zaznaczyło się ciążenie strefy podmiejskiej (osiedla domków jednorodzinnych zlokalizowanych przy ul. Jędrzychowskiej) do strefy mieszkalnej;

– następuje rozproszenie jednorodnego charakteru strefy mieszkalnej tworzonej w latach wcześniejszych przez nowe osiedla mieszkaniowe w zachodniej i południowo-zachodniej części Zielonej Góry. Od końca lat osiemdziesiątych rozrastanie się strefy mieszkalnej zaznaczyło się wyraźnie poprzez powstanie większych skupisk mieszkalnych w północnej i północno-zachodniej części miasta, tj. w strefie przemysłowo-magazynowej;

– powstają nowe osiedla przy szosie w kierunku Krosna Odrz. oraz w lesie na terenach na zachód od linii kolejowej Zielona Góra — Żary.

Zarysowane zmiany pokazują ewolucję strefowego układu Zielonej Góry. Jeśli owe kierunki rozbudowy miasta zostaną utrzymane, a nawet zintensyfikowane (zapowiadana jest budowa dużego osiedla mieszkaniowego w północnej części miasta, w kierunku Łężycy), to strefa mieszkaniowa ulegnie daleko idącej modyfikacji, a strefa przemysłowa dekompozycji. Centralna i przejściowa strefa miasta może zostać okolona przez strefę mieszkalną na skutek strategii domykania opisanego przez nas pierścienia osiedli mieszkaniowych w północnej i północno-zachodniej części Zielonej Góry, które obecnie mają charakter enklaw mieszkalnych nie graniczących bezpośrednio ze sobą.

Strefa podmiejska Zielonej Góry

Podobnie jak strefa przejściowa, strefa podmiejska, będąca w istocie strefą peryferyjną, ma charakter eklektyczny. Łączy w sobie funkcje strefy mieszkalnej (skupiska domków jednorodzinnych) z funkcją przemysłowo-usługową i magazynową (lokalizacja małych, prywatnych zakładów, hurtowni, punktów usługowych). Poprzez komunalizację niektórych podzielonogórskich wsi następuje ich wchłanianie wraz z ich pierwotną funkcją (hodowla, uprawa roślin). W tej strefie mieszczą się lasy komunalne, ogródki działkowe, tereny rekreacyjno-sportowe. Miasto przejmuje istniejącą tam infrastrukturę kulturalną i oświatową, dlatego też mimo peryferyjnego położenia strefa podmiejska posiada często lepiej wyposażone instytucje tego typu niż strefa przemysłowo-magazynowa lub niektóre osiedla lokowane w strefie mieszkalnej. Takim przykładem może być dzielnica Chynów, w której istnieje Dzielnicowy Dom Kultury.

Zamiast zakończenia

Przedstawiona propozycja strefowego podziału Zielonej Góry może budzić wątpliwości. W miastach będących siedzibami urzędów o zasięgu regionalnym, podlegających procesom intensywnych przeobrażeń, układ strukturalny przestrzeni miejskiej jest zmienny. Tego typu jednostki terytorialne nie zawsze rozwijają się harmonijnie. Bywają okresy boomu gospodarczego lub kulturalnego i lata zastoju. Bywa też, że o rozwoju miasta decydują bieżące interesy różnych grup nacisku i koniunktura politycznych gremiów. Jednak próba typologizacji przestrzeni miejskiej (mimo jej słabości) wydaje nam się pożyteczna, gdyż może stanowić wyznacznik pewnej kategorii zachowań mieszkańców Zielonej Góry – głównie uczestnictwa w kulturze symbolicznej.

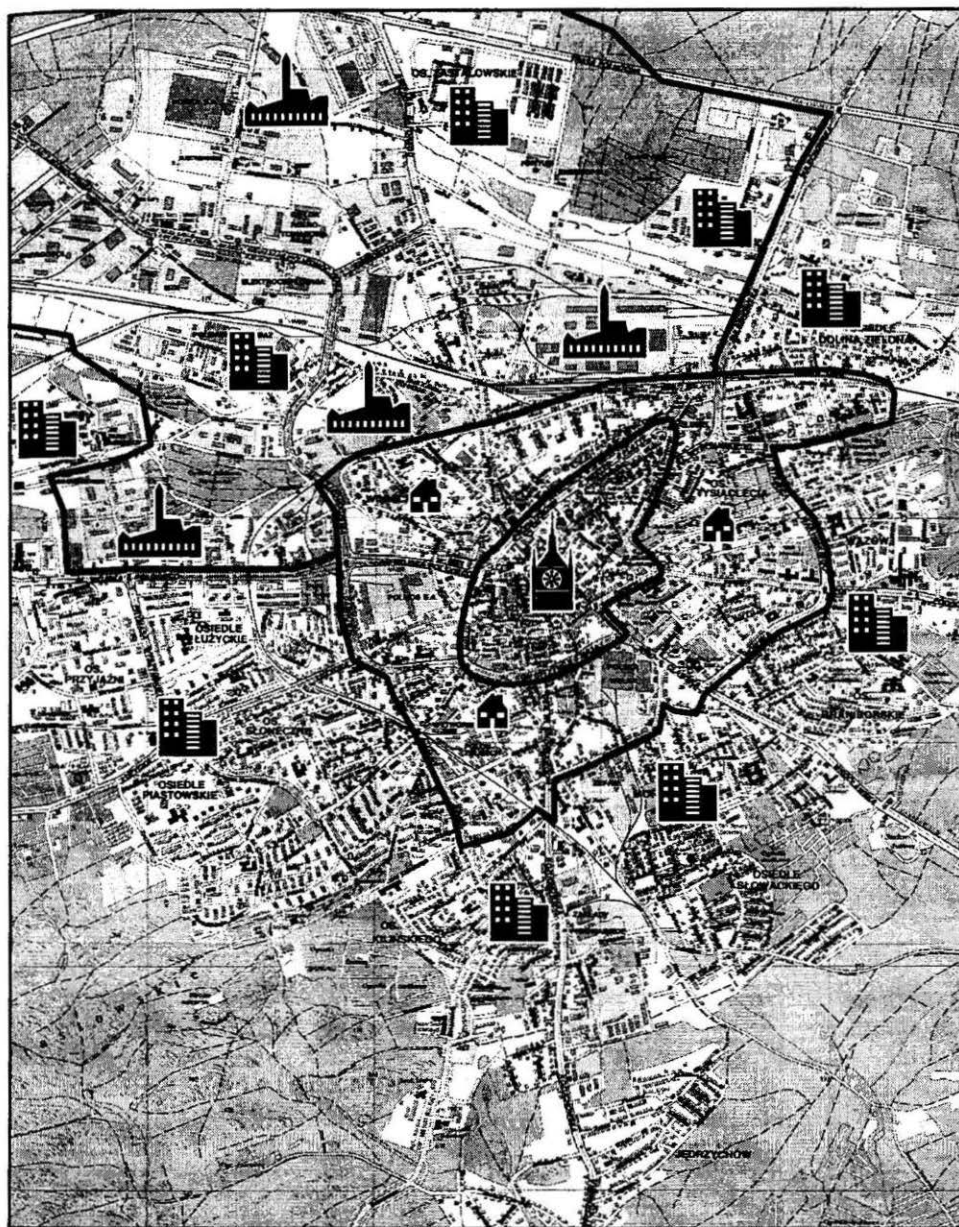
Jak widać z przeprowadzonej analizy, istnieją znaczące zróżnicowania w zakresie wyposażenia (a zatem i dostępności) poszczególnych stref miasta w

instytucje kultury. Najsilniej nasycona komplementarnymi instytucjami kultury jest strefa centralna. Względnie zadowolającym stanem nasycenia kulturalną infrastrukturą legitymuje się strefa przejściowa, chociaż jej komplementarność jest znacznie mniejsza. W strefie mieszkalnej, gromadzącej największy odsetek mieszkańców miasta, głównie ludzi młodych, nastąpił spadek liczby instytucji kultury i ich homogenizacja. Jest to zjawisko niekorzystne dla społecznego uczestnictwa w kulturze. Również niemal całkowity brak instytucji kultury w strefie przemysłowo-handlowej może budzić niepokój o ich dostępność dla szybko zwiększającej się liczby mieszkańców wymienionej strefy – o czym pisaliśmy wcześniej. Następuje zmiana charakteru i funkcji tej strefy, lecz brakuje decyzji administracyjnych w zakresie jej wyposażenia.

Dotychczasowi organizatorzy działalności kulturalnej, tj. państwo, spółdzielczość mieszkaniowa, spółdzielczość pracy, zakłady pracy itp., wydają się definitywnie rezygnować z finansowania instytucji kultury. Samorząd lokalny przeznaczając stosunkowo mało środków budżetowych na te cele (znacznie mniej niż inne, porównywalne wielkością i funkcją miasta w Polsce). Pozostaje żywić nadzieję, że mechanizmy rynkowe wyzwolą inicjatywę w tym zakresie u innych podmiotów — głównie prywatnych, co już owocuje rozwojem galerii, szkół i zajęć o profilu artystycznym, kawiarni, klubów i pubów. Na razie są one lokalizowane w centrum i strefie przejściowej miasta. Być może kolejnym krokiem będzie przybliżanie tych instytucji do największych skupisk mieszkańców — do obecnie ubogich w tę infrastrukturę osiedli.

LITERATURA

- CASTELLS M., *Kwestia miejska*, Warszawa 1982.
- IDZIKOWSKI B., *Instytucjonalny układ kultury w Zielonej Górze*, [w:] *Zielona Góra jako ośrodek kultury*, red. E. Hajduk, Zielona Góra 1987.
- KŁOSKOWSKA A., *Společne ramy kultury*, Warszawa 1972.
- , *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 1980.
- KUNICKI B., *Środowiska twórcze miasta średniego*, Warszawa – Poznań 1980.
- , *Miasta średnie a przestrzenny układ kultury*, [w:] *Společno-kulturalne problemy miasta średniego*, red. B. Kunicki, A. Wallis, Warszawa – Poznań 1982.
- MISIĄK W., *System kulturalny miasta uprzemysłowionego*, Wrocław 1982.
- MISZTAŁ B., *Socjologia miasta*, Warszawa 1978.
- NARKIEWICZ-NIEDBALEC E., *Uczestnictwo w kulturze i aspiracje życiowe młodzieży szkolnej*, Zielona Góra 1997.
- WALLIS A., *Warszawa i przestrzenny układ kultury*, Warszawa 1969.
- ZIELONA GÓRA jako ośrodek kultury, red. E. Hajduk, Zielona Góra 1987.

strefa centralna

strefa przemysłowo-magazynowa

strefa przejściowa

strefa mieszkalna

Bogdan Idzikowski
Agata Stojanowska

ZONENANORDNUNG UND KULTURINFRASTRUKTUR DER STADT ZIELONA GÓRA (GRÜNBERG)

Zusammenfassung

Der Artikel knüpft an die soziologischen Konzeptionen der Stadtraumbeschreibung in der Zonenanordnung an. Es bildet eine Typologisierungssprobe von den verstädterten Anordnungen mit der Teilung in Zentral-, Übergangs-, Wohn-, Industrielager- und Peripheriezone. Im Jahre 1987 nutzte der Autor dieses Artikels diese Konzeption zum Angebot der Zonenanordnung in Zielona Góra aus, als eine Determinante der Zugänglichkeit von den Stadtbewohnern zu den Kulturinstitutionen.

Die jetzige Bearbeitung beinhaltet den Vergleich der Veränderungen, welche in der Zonenanordnung von Zielona Góra nach 10 Jahren seit der Publikation der Konzeptionurfassung der Stadtanordnung in die Zonen vorgekommen sind. Im Jahre 1997 hat man winzige Veränderungen in dieser Anordnung beobachtet. Sie betreffen die Beseitigung von zwei Unterzonen in der Übergangszone und die deutliche Herausbildung einer einheitlichen Übergangszone sowie die Verbreitung der Wohnreichweite in fast alle Richtungen. Besondere Intensivierung dieser Tendenzen kam in der nördlichen Richtung zum Vorschein, was das Auftauchen von größeren Wohnenklaven in der Industrielagerzone bedeutet.

Wenn es um Ausrüstung der einzelnen Zonen in den Kulturinstitutionen geht, kann man auf ihre ungleichmäßige Lokalisierung deuten. Es vergrößert sich die Zahl von diesen Institutionen in der Zentralzone der Stadt und zum Teil auch in der Übergangszone. In der Wohnzone beobachtet man die Senkung der Kulturinstitutionen, dagegen in der Industrie- und Lagerzone gibt es fast keine von denen.